

## نامه به سردبیر

### بررسی مقایسه‌ای روش‌های پژوهش در آموزش عالی و آموزش پزشکی

مرضیه معتمدی محمدآبادی<sup>۱\*</sup>، فاطمه سادات موسوی ندوشن<sup>۲</sup>، احمدرضا نصر اصفهانی<sup>۳</sup>

شامل تحقیقات تجربی و آزمایشی با استفاده از ابزارهای اندازه‌گیری کمی کنترل شده است (۶). پژوهش کیفی ماهیتاً چند روشی است و متضمن رویکرد طبیعت‌گرایانه و تفسیری به موضوع مورد مطالعه است (۷). تحقیق کیفی سؤالاتی را مطرح می‌کند تا ابعاد و تجربیات مختلف زندگی انسان‌ها و محیط اجتماعی آن‌ها بهتر درک شود (۸). این روش که به بررسی ابعاد درونی و ناپیدای پدیده‌های مورد مطالعه می‌پردازد شامل مطالعه موردی، زندگی‌نامه نگاری، مصاحبه گروه‌های کانونی، قوم نگاری، نظریه برخاسته از داده، پدیدارشناسی، مطالعه تاریخی، اقدام‌پژوهی و تحلیل گفتمان می‌باشد (۶). پارادایم زیربنایی پژوهش ترکیبی، رویکرد عمل‌گرایی است که تاکید می‌کند پژوهشگر باید ترکیبی از رویکردها را مورد استفاده قرار دهد تا به بهترین شکل در یک موقعیت واقعی به کار آیند (۹). در این روش محققان به جای محدود شدن به استفاده از نوع خاصی از داده‌ها می‌توانند از همه ابزارهای موجود (مصاحبه و پرسشنامه و...) استفاده کنند لذا ترکیب کردن دو دسته اطلاعات می‌تواند تحلیل کامل‌تری از مسائل ارائه دهد (۱۰).

جهان امروز به تولید علم و بهره‌برداری از آن توجه ویژه‌ای دارد و پژوهش، محرک توسعه پایدار کشورها محسوب می‌شود (۱). هدف پژوهش، کشف یا تولید دانش و ساخت نظریه، آزمودن، تایید، بازنگری یا ابطال نظریه و دانش و یا بررسی مسئله برای تصمیم‌گیری می‌باشد (۲). با توجه به پیچیدگی و گستردگی مسائل پژوهشی، یکی از موانع اساسی موفقیت در این امر، خطا در گزینش روش پژوهش و فقدان آگاهی لازم نسبت به شیوه‌های تحقیق است. انتخاب رویکرد پژوهش، بر پایه دیدگاه‌های فلسفی استوار است. (۳) در علوم انسانی و رفتاری با دو رویکرد فلسفی اثبات‌گرایانه و تفسیرگرایانه مواجه هستیم. بر اساس این دو مفروضه معرفت‌شناختی، تاکنون سه روش‌شناسی پژوهش شامل روش‌شناسی کمی، کیفی و ترکیبی مطرح شده است (۴). زیربنای رویکرد کمی، پارادایم اثبات‌گرایی است. از این منظر، واقعیت شامل امور عینی، قابل مشاهده و اندازه‌گیری و پیش‌بینی، تلقی می‌شود (۵). تبیین علمی این روش برای تمام علوم یکسان و شامل ارائه روابط قانون-مند است. هم‌چنین، تصور می‌شود که پژوهشگر، فرد بی‌طرفی است که ارزش‌ها و دیدگاه‌های او در پژوهش دخالت نمی‌کند. روش‌های پژوهش برخاسته از پارادایم اثبات‌گرایی

- ۱- دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
- ۲- دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
- ۳- دکتری برنامه ریزی درسی، استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

\* (نویسنده مسئول): تلفن: ۰۹۱۰۳۵۳۲۸۲۴ پست الکترونیکی: Motamadi70@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۳۱

تاریخ بازمبانی: ۱۳۹۸/۱۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۲۱

حل مسائل مورد مطالعه از کدام روش (کمی، کیفی، ترکیبی) استفاده می‌کنند؟ به منظور پاسخگویی به این سوال سه مجله آموزش عالی و سه مجله آموزش پزشکی در دسترس و با بیشترین مقاله که به طور مرتب و منظم در سال‌های اخیر به چاپ مقاله‌های علمی پژوهشی پرداختند، انتخاب گردید. مقاله‌های فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی و رویکردهای نوین آموزشی با مقاله‌های سه مجله آموزش علوم پزشکی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی یزد و مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی حضرت بقیه الله از نظر روش‌شناسی پژوهش مقایسه شدند. نتایج به دست آمده در جدول شماره ۱ و ۲ گزارش شده است.

گرچه در سال‌های اخیر بر استفاده از روش‌های ترکیبی (آمیخته) تاکید می‌شود لکن به نظر می‌رسد در عرصه عمل، همچنان پژوهشگران بر استفاده از روش‌های کمی اصرار می‌ورزند. با توجه به اینکه در حوزه آموزش با پدیده‌های پیچیده انسانی (از جمله عملکرد یادگیرنده، محیط یادگیری و فرآیند یاددهی- یادگیری) روبرو هستیم که دارای ابعاد گوناگونی هستند که باید با دید جامع به آن‌ها نگرست لذا نمی‌توان پدیده‌ها را به شیوه کاملاً عینی کنترل کرد و کاربست روش‌های کیفی و ترکیبی ضروری به نظر می‌رسد. در حقیقت به کارگیری روش‌های نوین پژوهش به تناسب مسئله تحقیق، فرصتی را برای دستیابی به نتایج قابل اعتمادتر فراهم می‌کند. در حوزه آموزش عالی و آموزش پزشکی تحقیقات متنوعی صورت می‌گیرد که هر کدام از راهبردها و روش‌های خاصی بهره می‌برند. مسئله مهم این است که پژوهشگران به منظور کشف حقیقت و

جدول ۱. مقایسه روش‌شناسی مجلات آموزش عالی

نام مجله	کمی		کیفی		ترکیبی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران	۱۹	۴۴/۲	۱۹	۴۴/۲	۵	۱۱/۶
پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی	۳۹	۵۶/۶	۲۴	۳۴/۷	۶	۸/۷
رویکردهای نوین آموزشی	۳۰	۸۵/۷	۱	۲/۸	۷	۱۱/۵
کل	۸۸	۵۸/۶	۴۴	۲۹/۴	۱۸	۱۲

این اساس ۵۸/۶٪ از مقالات با رویکرد کمی انجام شده است و پس از آن رویکرد کیفی با ۲۹/۴٪ و در نهایت رویکرد ترکیبی با ۱۲٪ قرار دارند.

داده‌های جدول نشان می‌دهد که از مجموع ۱۵۰ مقاله مورد مطالعه، ۸۸ مقاله با رویکرد کمی، ۴۴ مقاله کیفی و ۱۸ مقاله با رویکرد ترکیبی انجام شده است. این امر تسلط رویکرد کمی در مجلات آموزش عالی را نشان می‌دهد. بر

جدول ۲. مقایسه روش‌شناسی مجلات آموزش پزشکی

نام مجله	کمی		کیفی		ترکیبی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد

۱/۱۱	۳	۲/۶۲	۷	۹۶/۲۷	۲۵۸	آموزش در علوم پزشکی اصفهان
۱/۰۲	۱	۱۲/۲۴	۱۲	۸۶/۷۴	۸۵	مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد
۴/۲۴	۷	۳/۶۴	۶	۹۲/۱۲	۱۵۲	راهبردهای آموزشی در علوم پزشکی دانشگاه بقیه الله
۲/۰۸	۱۱	۴/۷۰	۲۵	۹۳/۲۲	۴۹۵	کل

است، دلیل دیگر تمایل محققان به کاربست روش‌های صرفاً کمی باشد.

مقایسه روش‌شناسی حوزه آموزش عالی و آموزش پزشکی نیز نشان می‌دهد که گرایش مقالات آموزش پزشکی به رویکرد کمی بیش از آموزش عالی است و به استثنا مجله یزد با بیش از ۱۲٪ مطالعات کیفی، بالغ بر ۹۳٪ پژوهش‌ها در این حوزه با رویکرد کمی انجام می‌شود. در حالیکه سهم پژوهش‌های کیفی و ترکیبی بسیار ناچیز و در مجموع کم‌تر از ۷٪ است. از این منظر حوزه آموزش عالی در وضعیت بهتری قرار دارد. گرچه در آموزش عالی نیز رویکرد غالب، کمی است لکن انجام ۲۴٪ از مقالات با رویکرد کیفی و ۱۲٪ با رویکرد ترکیبی حاکی از توجه و حرکت به سوی کاربست روش‌های نوین پژوهش است. شاید بتوان دلیل تعلق خاطر ویژه آموزش پزشکی به رویکرد کمی را اینگونه توجیه کرد که پژوهشگران علوم پزشکی با طبیعت و ماده سر و کار دارند، و همواره با مسائلی روبه‌رو هستند که برای پاسخگویی به آن باید شرایط کنترل شده و دقیق فراهم شود و از راه آزمایش و تجربه نتایج محقق گردد. در این میان نقش پژوهشگر، خارج از شرایط آزمایش بوده و تلاش می‌شود که باورها، ارزش‌ها و افکار وی در نتایج مداخله نداشته باشد. لکن مسئله این است که در حوزه

بر اساس داده‌های جدول ۲، از مجموع ۵۳۱ مقاله مورد مطالعه، ۴۹۵ مقاله با رویکرد کمی، ۲۵ مقاله کیفی و ۱۱ مقاله با رویکرد ترکیبی انجام شده است که نشان می‌دهد رویکرد کمی در آموزش پزشکی رویکرد غالب است. بر این اساس ۹۳/۲۲٪ از مقالات با رویکرد کمی انجام شده است و سهم رویکرد کیفی و ترکیبی به ترتیب ۴/۰۷ و ۲/۰۸ بوده است.

با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان غلبه رویکرد کمی و عدم توجه کافی به رویکردهای کیفی و ترکیبی را چه در آموزش عالی و چه آموزش پزشکی مشاهده کرد. از آنجایی که رویکرد کمی با کمی سازی و تحلیل کمی همواره جواب‌های دقیق و معناداری به دست می‌دهد و اعداد و ارقام خطای کم‌تری دارند، محققان این روش را به عنوان روش دقیق‌تر به حساب می‌آورند. از طرفی پژوهش کمی نسبت به پژوهش‌های کیفی و ترکیبی به لحاظ اجرایی آسان‌تر است. بخصوص اینکه انجام مصاحبه، مشاهده و سایر ابزارهای رویکرد کیفی نیازمند مهارت‌های ویژه پژوهشگران و صرف زمان و هزینه بالا می‌باشند و لذا پژوهشگران خود را مقید به انجام آن نمی‌بینند. از طرفی به نظر می‌رسد ناتوانی پژوهشگران در به کارگیری روش‌های کیفی که ناشی از عدم برخورداری از آموزش‌های کاربردی

اعداد و تحلیل‌های کمی می‌دانند. با توجه به موارد و دلایل ذکر شده پیشنهاد می‌شود قبل از هر چیز توجه پژوهشگران به هدف اصلی پژوهش یعنی تولید علم و نه صرفاً چاپ مقالات و انتشار کتاب، جلب شود و در این راستا انتظار می‌رود رویکرد پذیرش مقالات نیز متحول گردد و مجلات ضمن باز تعریف هدف و جایگاه خویش در تولید علم، عرصه را برای پذیرش و چاپ مقالات عمیق و تحلیلی فراهم کنند. مقالاتی که با روش‌های نوین برای پرداختن به موضوعات بدیع در راستای گسترش مرزهای علم گام برمی‌دارند.

آموزش پزشکی، پژوهشگر نه با ماده بلکه با انسانی سروکار دارد که پیچیدگی ابعاد وجودی وی با کاربرد روش‌های کمی آشکار نخواهد شد بلکه باید به طور جامع و عمیق مورد بررسی قرار گیرد. لذا انتظار می‌رود که پژوهشگران حوزه آموزش پزشکی نیز همگام با تحول روش‌شناسی تحقیق به سمت رویکردهای کیفی و ترکیبی گام بردارند. از طرفی غلبه سنتی و دیرینه روش کمی، پذیرش مقالات را نیز تحت تاثیر قرار داده است. چه بسا مجلاتی که پذیرش مقالات کمی را نسبت به کیفی و ترکیبی در اولویت قرار می‌دهند و شرط پذیرش آن را وجود ارقام و

## Reference

1. Fahimyahyayi F. *Conduct in some of the country's research and technology indicators*. Strategic Quarterly 2008; 1(49): 77-92. [Persian]
2. Gorman GE, Clayton P. *Qualitative research for the information professional: a practical handbook*. London: Facet Publishers 2004.
3. Bazargan A. *Introduction to the Qualitative and Interdisciplinary Research Method*. Tehran: Didar Publishers 2008. [Persian]
4. Shabani B. *Critique of methodology of educational research in Iran*. Education and training 2008; 85: 11-42. [Persian]
5. Krauss SE. *Research paradigms and meaning making: A primer*. The qualitative report 2005; 10(4): 558-770.
6. Bazargan A. *The necessity of attention to the philosophical perspectives underpinning epistemology in the humanities for choosing research method with emphasis on qualitative research methods and education evaluation*. Educational Sciences, a group of authors. Tehran: Samt Publishers 2005. [Persian]
7. Gall M, Borg W, Gall J. *Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology*. by Nasr AR et al. Tehran: Shahid Beheshti University Publishers 2015. [Persian]
8. Fossey E, Harvey C, McDermott F, Davidos L. *Understanding and evaluating qualitative research, Australian and New Zealand*. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry 2002; 36(6): 717-732.
9. Nasr Esfahani AR, Sharifian F. *Qualitative and quantitative approaches in educational research*. Humanities Methodology. 2007 52: 24-7. [Persian]
10. Delavar A, Kooshki Sh. *Mixed research method*. Tehran: Virayesh Publishers 2013. [Persian]